

Ders 5

Илик жөндөмөсү

(-нын – -in)

Soruları: (кимдин? эмненин? – kimin? neyin?)

İlgi hali eki ismi isme bağlayan ektir. Bir isim, kendisinin tabii olduğu bir başka isme İlgi halinde bağlanır. Burada isim bir başka isme bağlı kılan iyelik grubu oluşur.

İyelik grubu, İlgi hali eki almış isimlerden veya şahıs zamirlerinden ve iyelik eki almış isimlerden oluşur.

көйнөктүн топчусу gömleğin düğmesi
үйдүн терезеси evin penceresi
туфлинин боосу ayakkabının bağı

İlgi hali almadan da İyelik grupları yapılabilir. Birleşenlerin ikisi de isimden oluşan bu tür gruplar:

- a) мектеп бакчасы okul bahçesi
үй айбандары ev hayvanları
өлкө жараны ülke vatandaşı
мектеп окуучусу okul öğrencisi
кыргыз жазуучусу Kırgız yazarı vb.

- b) *Опера жана балет театры* Opera bale tiyatrosu
Манас проспекти Manas caddesi
“Эркин-Тоо” газетасы Erkin-Too gazetesi
Анкара университети Ankara Üniversitesi
Түркия Жумурияты Türkiye Cumhuriyeti vb.

Kırgızcada kelimenin ünlü, yumuşak veya sert ünsüz ile bittiğine göre İlgi hali eki ünlü, ünsüz uyumuna girer ve farklı şekilleri meydana gelir. Kelimenin sonu hangi ünlü ve ünsüz seslere bittiğine göre İlgi hali eki değişik şekiller olarak 12 tane varyantı oluşur. Kelimenin sonu,

ünlü ise: -нын, -нин, -нун, -нүн *алманын, терезенин* vb.
yumuşak ünsüz ise: -дын, -дин, -дун, -дүн *көздүн, айдын, жездин* vb.
sert ünsüz ise: -тын, -тин, -тун, -түн *таштын, куштун, иштин* vb.

Eski Türkçede İlgi hali ekleri -in, -in, -un, -ün/ -nın, -nin, -nun, -nün şeklinde ünlü uyumuna tabii oluyordu. Eski Anadolu Türkçesinde ise ekin yalnızca yuvarlak şekilleri mevcuttu: *taş-un, ev-un, ata-nun, dere-nun* vb. Ekin vokali ancak Osmanlıca döneminde ünlü uyumuna bağlanmıştır, öte yandan İstanbul Türkçesi nazal ñ'yi attığı için son zamanların yazı dilinde ek tamamıyla /n/'leşmiş, böylece bugünkü Türkiye Türkçesindeki:

ünsüzlerden sonra: -in, -in, -un, -ün
ünlülerden sonra: -nin, -nın, -nun, -nün
şekilleri benimsenmiştir.

Kırgızcada İlgî halinin aitlik fonksiyonunu üstlenen bir başka ek vardır ki o da **-ныкы** ekidir. O da aslında İlgî hali ekine aitlik -кы(-гы) ekinin eklenmesiyle meydana gelmiştir: -ны(н)+кы > -ныкы.

Бул китеп баланыкы.
Бул үй Сергейдикиби?
Тетиги көрүнгөн айыл биздики.
Бүгүнкү көргөзмө кыргыздардыкы.

Türkiye Türkçesinde bu ek **-inki** olarak geçer:

Асан-дыкы	Hasan'-inki
бала-ныкы	çocuğ-unki
эшик-тики	kapı-nıinki
шаар-дыкы	şehir-inki vb.

-НЫКЫ/ -Inki eklerinin şahıs zamirleri ile gelmesinde de Kırgızca ile Türkiye Türkçesi arasında farklılık söz konusudur. Kırgızcada farklı olarak Türkiye Türkçesinde aynı anlamın sadece iyelik eki almış ve -ki eki atılmış şekilleri daha yaygındır.

меники	benimki	benim
сеники	seninki	senin
сиздики	sizinki	sizin
аныкы	onunki	onun
биздики	bizimki	bizim
силердики	sizinki	sizin
сиздердики	sizinki	sizin
алардыкы	onlarınki	onların

Бул үй биздики.	Bu ev bizimki / bizim.
Шар сеники эмес.	Balon seninki / senin değil.
Көк пальто аныкыбы?	Mavi palto onunki mi / onun mu?
Кезек алардыкы.	Sıra onlarınki mi / onların mı?

-НЫКЫ ekinin Kırgızcada ünlü, ünsüz uyumlarına uyması nedeniyle 12 varyantı gelişmiştir. Kelimenin sonu,

ünlü ise:	-ныкы,-ники, -нуку, -нүкү : тоонуку, элдики.
yumuşak ünsüz ise:	-дыкы, -дики, -дуку, -дүкү: шаардыкы, үйдүкү.
sert ünsüz ise:	-тыкы, -тики, -туку, -түкү: аттыкы, орустуку.

Көнүгүүлөр

1. Йyelik eki almiş aşağıdaki kelimelere İlgi halinde uygun kelimeler getirerek iyelik grubu oluşturunuz. Örneđin, *силердин окууңар, анын көчөсү* ж.б.

.....окууңаркөчөсү
.....дастандарыатасы
.....жардамыңыры
.....ийгилигимсунушубуз
.....бийлериачылышы
.....кебетелерисалттарыбыз
.....коллежитурмушу

2. İlgi halindeki řu kelimelere iyelik ekli uygun kelimeler getirerek iyelik grubu oluřturunuz. Örneк: *шаарыбыздын стадиону, саатыңдын боосу*.

<u>шаарыбыздын</u>	океандын.....
жазуусунун	досумдун
иттин	элиңердин
үйүнөрдүн	суроонун
жыйналышыбыздын.....	<u>саатыңдын</u>

4. Аřаđıdaki soruları olumlu ya da olumsuz (*эмес* ile) cevaplayınız.

Илгичке асылуу турган пальто кимдики?

.....

Тиги кызыл чатырлуу үй Темирдикиби?

.....

Бул ырдын сөзү да, обону да Малдыбаевдикиби?

.....

Үстөлдүн үстүндө жаткан акча сеникиби?

.....

Бул роман Чыңгыз Айтматовдукубу?

.....

Демек, бул мышык меники болдубу?

.....

5. Аřаđıdaki kelime terkiplerini örnekteki gibi deđiřtiriniz.

Ататүрктүн эстелиги	Эстелик Ататүрктүкү.
Шамилдин машинеси
Таятамдын калпагы
Университеттин жатаканасы
Досумдун тобу
Баланын оюнчугу
Сенин кофең
Биздин үйүбүз